

## ESKİ TÜRK İNANÇLARININ RİZE VE YÖRESİ HALK KÜLTÜRÜNDE İZLERİ

GİRİŞ :

Çalışmamızın metnine geçmeden evvel, konumuzla ilgili bazı açıklamalar yapmayı düşünmüyoruz. Eski Türk inançları ile kastedilen nedir? Rize ve yöresi derken nereyi kastediyoruz? Belirlenen bu coğrafyada andan inancın izlerini halk kültürünün hangi vasatlarında arayacağız?

Eski Türk inançları tanınmış çok kere de eski Türk Dini olarak geçmektedir. Bu ifadenin aratılmasında gündemine alınmasında bizim 20-25 yıl kadar evvel yaptığımız çalışmamız da paye olmuştu. (Y.Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk inançlarının izleri, Ankara 2006) Evvela belirtmek gerekir ki, halk inançları tamamen yalın din değildir. Halk inançları tamamen din olmadıkları gibi, dinin de tamamen dışında değildir. Onlar mevcut dinlerin halka yansımaları veya mevcut dinin halk tarafından algılanmış biçimleridir. Lüphesiz mevcut dinlerden sadece birinin değil ve aynı zamanda mevcut olmayan dinlerin de izlerini taşırlar. Bu açıklamadan sonra, Türklerin ilk dinlerinin tarihi asgari Türklüğün tarihi kadar eskidir. Zira ilk inanç ilk insanla başlamıştır. Buradan hareketle denilebilir ki, Türklerin tanıdıkları dinlerin hepsi onların İslam veya bu İslamda eski dinleridir. Türklerin çok büyük çoğunluğu bu gün Müslüman iken, bu dinin kapsamına girmeyen dinlere mensup dinler de vardır. Bu dinlerin bir kısmı Müslüman Türklerin eski yani bir, iki veya üç evvelki dinleri idi. Veya Müslüman Türkler bu dinlerin bir kısmı ile sıralı tanıdıkları olmadan İslamiyet'e girdiler.

Bu izaha rağmen Türklerin eski dinleri veya inançları tabiri ile anlatılmak istenilen ne idi. Bize göre, Eski Türk inancının tepesinde Tengri/Tanrı'nın bulunduğu bir takım kültürden oluşmuş bir sistemdi. Bu inanca Ulu Tanrı anlamında Gök Tanrı inancı da deniliyordu. Büyücülük, falcılık, ruhçuluk anlamına da gelebilecek olan Şamanizm Türkler arasında da yayılma alanı bulmuş olsa ve Türk dini ile çağdaş olsa da Türklerin dini değildi, zira Şamanizm anlam kayması olmasın rağmen din değildi. Şaman daha ziyade ruhlarla ilgilenen bir inanç görevlisi iken Türklerin dini görevlisi bize göre Kam idi. Din görevlisinden hareketle isimlendirme gerekir ise Türklerin o dönemdeki dinine Şamanizm değil belki Kamizm denilebilirdi.

Hal bu olunca; Şamanizm, Maniheizm, Budizm, İslam ve Museviliğin bir çok mezhebi ile Muhammedi olmadan evvel tanıdıkları Türklerin eski dinlerinden söz ederken, Gök Tanrı inanç sisteminden bahsetmiş olacağız.

İzlerinde bid'at, hurafe ve hatta İrkin de bulunabileceği bu tespitleri yapıp bildiriye dönüştürmenin amacına gelince, bunlar, geldiğimiz yerlerden getirdikimiz, gelip yerleştiğimiz yerlerde bulduğumuz birlikte yaşadığımız halklarla birlikte ürettiğimiz, ekisi ile dokrusu ile bize ait olan bizi biz yapan bizim halkımızın kültür ürünleridirler. Bunları açıklamak, ilme, dine ve kültüre uygun hale getirebilmek de bizim ilimimizdir. Bunlar bize uzak geçmişimizin hatıralarıdır. Bunlardan hareketle Türk kültürü coğrafyaya dolaşabilir ve bunlardan hareketle mitolojik dönemimize seyahat edebiliriz. Bunlarda Rizeli ile Mersinli, Bitlisli ile Bursalıyı aynı kıran değerlerimiz.

Rize ve çevresi bazında ele alınarak yapılan bu çalışma, bir noktada metod formatı da oluşturabilir. Bu metodu bir Rizeli olan hocam Dursun Yıldırım'a borçluyum. Bu türden denemeler sürdürüldükçe, giderek tezimiz Türkiye çapında ve nihayet Türk kültür

coğrafyasında uygulama alanı bulabilir. Bizim evvelce Doğu Anadolu genelinde (Y.Kalafat, a.g.e.) ve Kars örneğinde olduğu gibi iller bazında da çalışmalarımız olmuştur.(Y.Kalafat, 6Eski Türk ınançlarının Kars Y6resinde ızleri6 4. Milletleraras6 Türk Halk K6lt6r6 Kongresi Bildirileri, Ankara, 1992, s.149-169; Eski6ehir ve Y6resinde Eski Türk ınançlarının ızleri, VIII.Uluslararası Türk Halk Edebiyat6 Semineri (7-9 May6s 2000, Eski6ehir), Eski6ehir 2002, 139-145; Bayburt ve 6evresinde Eski Türk ınançlarının ızleri6,Bayburt6un Sesi, 6ubat 1998, S.12, s. 22-23; Kuzey Irak6da Eski Türk ınançlarının ızleri6 Erciyes 6niversitesi Türk K6lt6r ve sanat Tarihi ı6erisinde Doğu ve G6neydoğu Anadolu sempozyumu 30 May6s 1992 Kayseri))

Bu t6rden malzemenin tespit ve değerlendirilmesi, bize halk k6lt6r dilinin 6nemini de g6stermi6 olacakt6r. Bize g6re millet hayat6nda halk k6lt6r6n6n dili, halk6n yerel olan anadilinden ileri bir 6neme sahiptir.Zira ortak milli dilin kaynaklar6ndan birisi halk k6lt6r6 dili iken, yerel dillerimizin farklıla6ına rağmen, halk k6lt6r6m6z6n dili veya halk6n6n k6lt6r dili aynad6r. Rize6de veya herhangi bir yerde bir6ok kimse Lazca bilmeyebilir, ancak Alkar66 veya Yağmur duas6 inan6 k6lt6r6 Lazca konu6anlarla konu6amayanlar aras6nda farklıla6k arz etmez. Zira bu halklar6n halk k6lt6rleri dili birdir. Bu ger6ek Zazalar ve 6e6enler i6in de aynad6r, ve bu sonu6 doğald6r. 66nk6 bu insanlar ayn6k6lt6r coğrafyas6n6n mensubudurlar.

Coğrafi s6n6rlama olarak; Rize merkez il6e, Arde6en, 6aml6hem6lin, 6ayeli, Derepazar6, G6neysu, F6nd6kl6 Hem6lin, ıkizdere, ıyidere, Kalkandere, Pazar y6releri ile bazen da S6rmene gibi yak6n diğer il6eleri ald6k. Kulland6ę6n6z malzemeyi 66karm6 olduğumuz alandan derlenilmi6 bilgilerin fi6leri ve Rize yap6d6 yay6nlardan edindik.(Fehmi Rasim 6elik, Orhan Naci Ak, Rize K6lt6r Derlemeleri,, Rize Halk Eğitim M6d6rl6k6 Yay6nlar6 7, Rize 1999) Kar6da6t6malar ve değerlendirmeler bize aittir

Ele alacak6n6z konular hayat6n doğum, evlilik, 6l6m gibi safhalar6ndan olacakt6r. Bu arada bereket, uğur, t6ds6n, g6nel, ay gibi objelerden yola 66kt6ę6n6z da olacak. Bunlar6aralar6ndaki bağlant6lar ve Türk k6lt6r6n6n i6erindeki yerleri 6zerinde dumaya 6al6acak6z.

MET6N:

T6rk halk inan6lar6nda say6dar6 tek veya 6ift olmalar6na baz6 manalar verilir. Cenaze yerine taziyeye gidene tek tabakta servis yap6d6r. ıkram edilen 6ay veya kahverinin yenilenmesi istenilmez bu yeni bir ac6ya 66aret eder. D6k6n evinde ise bunun tersi uygulan6r, b6ylece yeni bir mutluluk temenni edilmi6 olunur inanc6 vard6r. Toplu 6ocuk s6nnetlerinin de tek olmamas6 istenir. 6ocuk say66 6ift say6ya tamamlan6r. Aday 6ouk bulunamaz ise bir horoz kesilerek d6k6len kan6n say66 6ifte tamamlanmak istenir. Rize Merkez il6ede, d6k6n alay6nda 7 6ift 1 tek sayma uygulamas6 vard6 Alay6n 6nde gelen 15 ki6isini 7 6ift ve 1 tek diye say6d6r. Bu yap6dmazsa gelinin ayaklar6n6n dola6acak6na inan6d6r.(F.R.6elik, O.N.Ak, Rize K6lt6r Derlemeleri, Rize, 1999, s.13)

Rize merkez il6ede baba evinden 66kan gelinin koca evine gidil6inde yolu delikanl6lar taraf6ndan ip gerilerek veya s66k uzat6larak kesilir, bah6l6 al6nd6ktan sonra yol a6d6r, bah6l6, alan gen6 havaya atel6 eder. (F.R.6elik-O.N.Ak, a.g.e. s.13) Arde6en6de yolun a6d6mas6 sağland6ktan sonra yol boyunca 6Yol Havas66 6al6n6r. D6k6nlerde 6el6itli 6ekillerde yol kesmek hakt6r. Anadolu6nun baz6 y6relerinde al6nan bu bah6l6le 6Yol Hakk66 denir. Baz6 y6relerde de gelin yeni evine giderke ba6ka bir k6yden ge6mek zorunda kalabilir. Bu durumda kesilen yoldan al6nan bah6l6le ise, 6Toprak Bast6 Hakk66 denir. Bunlar ayn6 zamanda birer sağd6lar. 6el6itli vesileler yarat6larak 6ok say6da ki6inin hay6r duas6n6 almak

hoşnutluğunu kazanmak amaçlanmıştır. Nitekim Ardeľenöde gelinin kardeşlerden birisi óKardeř hakkõ ve gelinin dayeş da ódaye Hakkõ isterler. Çayeliönde gelin olacak kızı yakınlarına verilecek paraya óHakõ denir. óEmice Hakkõ, óDaye Hakkõ, óAgabey Hakkõ gibi.Pazaröda gelin oğlan evinden, babasının evine bir gece klõp dönmesine ise, óYol Açmakõ denir. Anadoluñun iç ve doğu kesimlerinde bunun ismi óAyak Açmakõ dır.

óKapõõkõ ise gelin yeni evine girmeden kardeşleri tarafından kapının kesilip gelin için kayın peder veya Kayın valideden ciddi hediye alınmasıdır. (F.R.Çelik-O.N.Ak.a.g.e. s.14) Bu uygulama da kültür coğrafyamızda çok yaygındır. Ancak oğlan evinin kapısının gelinin kardeşleri tarafından kesilmesi İeklindeki uygulamaya ilk defa rastlıyoruz. Daha ziyade, gelin attan inerken veya evin eşikinden girecekken bu talepte bulunulur ve alınır. Buna óKapõ Hakkõ denildiği de olur. Buradaki incelik ileride göstermeğe çalıacağımız diğer örneklerde de olduğu gibi, ilişkiler hak üzerine kurulmuştur. Haklaımak esastır. Kaçınđan husus haksızlıktır.

Rize yöresindeki gelinin ayaklarının koca evine girdiği ilk gün eltisi veya halası tarafından yıkanması uygulamasına biz Anadoluöda pek rastlamadığ. Özbekistanödan yaptığımız tespitler arasında böyle bir uygulama vardı ki (Y.Kalafat-C.Türkeroklu-M Muratoklu, Özbekistan-Anadolu Karışalıştımale Türk Halk ınanları Ankara, 1995) orada yanılmıyorsak kayın valide yıkayordu. Rizeödeki uygulamada gelinin çorabından yıkama esnasında çıkan parayı yıkama illemini yapan alır ki, bu da bir hoşnutluk vesilesidir. óKaynana Horonuö nda kemençecinin okemençeyi yıkaması da bu türden bir zihniyetin sonucudur. Kemençeciye bahlış verilir böylece onun da muhtemel kışkançlığı veya nazarı önlenilmiş olunur. Anadolu ve Azerbaycanöda mutlu olaylar ılatılır. Terfi eden memur, ınığ geçen öğrenciden kutlama anlamında ılatılması istenir. Gelin pastasının kesilmesinde garsonlar bıçak kesmiyor veya damat tıralında ustura kesmiyor denilerek para alınması veya verilmesi gibi bir uygulamadır.

Ayakı yıkanan gelini, yıkanması suretiyle uğuru açılmış uğurlu olması saklanılmış olma inancın bize dışındırıyor. ınanoğluğunun ayaklarının uğuruna veya tersine inanılır.(Y. Kalafat, óTürk Dünyasında Karışalıştımale Ayak ve Ayakkabı ile ilgili ınanları, Türk Folkloru, Mart 1999, S.99, s.15-16) Ardeľen yayla yolundaki halkın öptüğü óPeygamber ayak izleriö dediği izler bu neviden uğuruna hayışına inandıan izlerdir. Topkapı sarayında Hz. Muhammedin ayak izlerinde olduğu gibi, biz ınanöda Gademgah denilen mevkide Hz. Hüseyinö ait olduğu ifade edilen ve kutsal muamelesi gören izler resimlemiştik. Hemlinöde 14 Ocaköda sağ ayakla başlatıldıan hareket berekete sol ayakla başlatıldıan ise kılışa delalet eder.

Rizeödeki erkeklerin ve kadınların isimleri ile çağrıılmayıp, kadınları eşlerine ó O adamö yaılı ise öihtiyarö, öulakların babası öustaö, óHacı ve erkeklerin de eşleri için öulakların anasıö, öev sahibiö demesi veya nereden gelin gelmiş ise başlangıçta óSürmeneliö gibi ve geriden gelenler nesillerce de óSürmeneli Gelinö, óSürmeneli Neneö diye seslenmesi ileride değinmeye çalıacağız gibi bir sakınma İeklidir. ının görünmeyen ve zararlı olabilecek güçlerden sakınması içindir. Bu bir nevi iyi saatte olsunların nefsinden korunmak içindir. Bir çok yerde güzel çocuklara isimleri ile hitap edilmez. Çok kere onlara çirkin isimler konularak korunmaları saklanır. Hatta yeni gelinin uzun süre kayın valide ve kayın pederin yanında sesini sakınması da bize göre bu inancın başka bir tezahürüdür. Nitekim Rizeöde ókaçma sakınmaö olarak bilinen uygulamada óYedi Günüö diye bilinen bir uygulama vardı ki, buna göre bu süre zarfında gelin kaynana ve kaynatası ile konulmaz, süre dolunca el öper hediye alıp daha sonra konulur. İslami döneme girildikten sonra bu sakınma Allahöa sızınđarak giderilmiştir. Mesela kaç çocuğu olduğu sorulan kimse óAllah başlı larsa 2 oğlum varö veya óEllerinizden öper 2 oğlum varö İekline dönülmüştür ki iki tespit arasında bize göre bir

bağantı olmalıdır. Keza elî için Koroğlu diyecek elinin ismini vermekten adeta ar eden erkek esasen onu alâkâlamak için değil çok kere yabancı erkeğe karlı korumu olur. Hatta buradaki Koroğlu bize göre Ayvazın Koroğlusunu değil Koroğludur. Bu ocağın korunun piri iyesi anlamında olmalıdır. Zira hanınlar için erkekler evin sahibi derler. Türk kültür coğrafyasında gelin bebek yağındaki kayna ve aynı yağıdaki elisine ömür boyu bu saygıya gösterir. Konunun ayrıntısına girmek uzamasına sebep olabilir (Y.Kalafat, ÖKayseri Çevresi Örnekleri ile halk inançlarındaki Korunma ve Kurtulma Yöntemleri, Kayseri ve Yöresi Kültür Sanat Edebiyat Bilgi Dölen, 13 Nisan 2001, s. 397-401).

Nazardan korunmak için Çocukların yüzlerine kömür sürülerek güzellikleri saklanırken bu uygulama bazı yerlerde çok güzel genç gelinler için de yapılır. Hatta yeni sağmam inekün süt kabına da bir parça kömür atılır. Kömürün hikmeti kara oluştundan ve ocak ile olan bağlantısından geliyor olabilir Pazarıda fak hastalığı için yumurtanın üzeri kömürle çizilerek dua okunur ve bir beze sarıdan yumurta yakmakta olan ocağın önüne asılır, yumurta koruyana kadar hasta iyi olur.

Nazardan korunmak ve kurtulmak için nuska/muska yapılır. Nazar mala, canla cansız her türlü imrenilen İeye vurabilir. Nuska sadece nazara karlı yapmaz, etkilenmek istenilen her davranış ve düşünce ve his için nuska/muska yapılır.

ÖVereyim sana nılân

Nuskamın gümülünden

Niye anlamayışın

Bu sevdalığın ilinden

ÖBir nuska yaptırâlum

Camedeki hocaya

Kaldun baban evinde

Tez gidesun kocaya

Yumurta ile ilgili inançlar da vardır ama bunları eski Türk inançları ile bağdaştırmak çok kolay değildir. Belki Od/Ocak bağlantısı kurulabilir. Yumurtasını yiyen tavuk için eleğin içine atılan küllü konur, bu kül kümesinin üzerine dualar okunarak elenir böylece tavuğun yumurtasını yemekten vazgeçeceğine inanılır.

Türk halk inançlarında genî yer tutan bağlamak ve bağlanmanın da Rize halk kültüründe genî yeri vardır: Kollar Göğüsün üzerinde bağlanmaz, uşursuzluk getireceği ve kismetin kesilmesine yol açacağı inancı vardır. Kars tarafındaki Karadenizlilerdeki bir inanca göre böyle yapan çocuk yetim kalır Rize yöresinde kurban bayramında eve et gireceği zaman loğusa ve bebek ayağına kaldırılır. Kurban etinin loğusaya basacağına inanılır. Çelik ve Akın Hemlin'den yaptıkları bir tespite göre; Hemlin'de cenaze geçerken cenazeden daha alâkâda kalmanın özellikle kadın ve çocukları etkilediği onların üzerinde öbaskınlık denilen bir

halsizliğe sebep olduğuna inanılır ve korunmak için de cenaze geçerken kadın ve çocuklar yolun veya evin üst tarafına çıkarıldır ve Doğu Anadolu'da kerk çekmemek kadın ve bebeğin cenazenin olduğu yerde bulundurulmaları uygun bulunmaz Bu inanç Özbekistan Türklerinde de yalınmaktadır. Kerk çekmemek bebeğin bulunduğu eve et getirilir ise, bebek evin üst salonuna götürülür ve belik ile birlikte etin seviyesinden yukarıda tutulur. Bize göre buradaki inanç inceliği ilgili hayvanın kerk ile bebeğin kerklerinin kerkmaları suretiyle hayvanın bebeği basacak inandır. Zira Doğu Anadolu'dan yaptığımız bir tespitte bebeğin kerk çekildiği bilinen bir çok hayvanın ismi sayılarak kerklerinin kerkmaması istenilir. Yine kerk çekmemek bir bebeğin rahatsızlığının giderilebilmesi için şakıltıcı kadının tedavi süresinde bir çok hayvanın ismini söyleyip onların adeta sesleri ile taklit ederek dua ettiğini annemden dinlemiştim ki, söz konusu hasta kardelimdi.

Pazar'da zamanı geldiği halde ayakta yere basamayan çocuğa "Basamak" denir. Basamak çocukların tedavisi için bunların ayakları bir iple bağlanır ve namazdan ilk çekene bu ip kestirilir Basamak- basmak hayatın diğer safhalarında da görülür. (Y.Kalafat, "Balıkesir ve Yöresi Örnekleri ile halk inançlarımızda Basmak ve Basamak Kavramları ve Mahiyetleri" Birinci Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyum Bildirileri 01-02 Hairan 1998, Balıkesir 1999, s. 418-422))

Güneşli halk kültüründe "Eniştayi Baqlamak" diye bilinen ve damadın yakınları tarafından yapılan bir İla töresi vardı ki mahiyeti tamamen farklı olup, enişteden ziyafet töresi bir İeyler koparmak için yapılır. Bu uygulama Pazar'da da vardır.

Elilik konusuna tekrar dönecek olmamıza rağmen Rize'de tarla ileri çimlerin kesilmesi, yaprakların toplanması kılık odunun hazırlanması gübrelerin tıllması kendirlerin taranması harmanın ayıklanması üzüm ve benzerlerinin toplanması komlularla birlikte yapılır cenazede, düğünde, hastalıkta çevre halkı birlikte hareket eder. Eve gelmiş misafir adeta köyün de misafiridir. Evlerde misafir yatağı misafir yorganı misafir yastığı misafir çarşaf olurdu. Biz bu tespitleri Kars'ta dünyaya gelmiş ve orada yetilmiş Sürmeneli bir ailenin ferdi olarak evimizden de biliyoruz. Bu açıklamanın inanç boyutuna gelince, ev gibi, köyünde adeta eliki kapısı vardı Asker ve hacı uğurlamak veya kıldamak. Gelin alaylarına uğurlamak veya kıldamak keza köyün elikinde oldu. Mesela muhtaç birisi veya dümanlık güden birisi için öğeldi kapıya dayandı denildiği gibi öğek köye kadar geldi, geldi köyün elikine dayandı da denilir. Evin elikine dayandı yardım isteyen suçluya farklı bir İefkat gösterilirdi o adeta şakımdır. Elikten içeriye girilince kötü niyet dıarda bırakılır. O evin, o köyün bir ferdi gibi samimi davrandır ve samimiyet görülürdü.Çayeli'de, diğer yörelerimizde de bir İekilde yalınmakta olan "Evin Sırtı" kavramı vardı ki gerektiğinde şakınan kimse ile, evin çocuklarından saklanan husus bu İahşla paylaşıldığı dahi olmuştur. Aile veya köy için yapılan bu tanımlama vatan toprağı için de geçerli idi ve bu şakılar kutsaldır Halk inançlarımızda göre evi olduğu gibi ve köyü olduğu gibi vatan topraklarının da koruyan görünmeyen güçler vardı haneyi ve yalından toprağı kutsal kdan aynı zamanda bu güçlerdi. (Y. Kalafat, "Milli Şakı Anlayışımızın Halk inançlarımızdaki Kökleri", Serhat kültür Fahrettin Kızıoğlu Hatıra sayışı Mayıs-Haziran 2006, s.36-38) Her evde Cuma akıamları Yasini İerif okunmasının veya ölünün kerkına hatimin yetiştirilmesindeki hikmetlerden birisi geçmişlerin ruhu için ise diğer bir sebep de öyüzü suyu hürmetine felaketlerden Allah indinde koruduğuna inananlardır Bunlar sadece sava zamanı yardıma gelmiyor, kuraklıktan tutun da her türlü felaketlerde bu toprakların insanlarına yardımcı oluyorlardır

Rize'de de elikle ilgili inançlar vardı. Kapının elikine oturan kilinin iftiraya uğrayacağına inanılır.Pazar'daki "Kapık" uygulamasına göre, gelinin indiki ata gelinin kardeli yoksa

Rize yağmurlu olduğu için burada yağmur duasına pek ihtiyaç olmaması doğaldır. Rize’de ihtiyaç duyulan yağmur değil güneş olmalı Bununla beraber, dere kenarından talı toplayıp dereye atması veya yağmur duasında parmakların alâkaya gelecek şekilde tutulmasının örnekleri bu bölgede de görülmüştür. Araltımacı Çelik ve Aközü tesbitleri arasında cenaze namazında yağmur duasının yapılmaması da vardı ki, biz bu tespiti ilk defa rastladık. Parmakların alâkaya doğru tutulması ters inanç ile ilgilidir. Erbil’de İlahit olduğumuz bir duada dümanların kahrolması hoca tarafından istenirken cemaat ellerini alâkaya doğru amin duruşunun tersine bir biçimde tutmuştu. Kara kura basan kimse ondan kurtulması için git falan değil, gel gitme gibi ifadeler kullanılmıyordu. Bunun çok örnekleri vardı ve halk inanç kültürümüze ters motifi olarak geçmiştir. (Y.Kalafat, ÖTürk Halk inançlarında Ters Motifler A. Çaycıoğlu Armağan, Ankara, 1995, s.297-307) Bu çalışmamızda bunun başka örneklerini de göreceğiz. Nasreddin Hoca’nın Eleğine ters binisi de bu kara iye ile izah edilmektedir.

Rize halk inançlarında da tersle ilgili inançlar vardı. Mesela giysisini ters giyen birisinin illerinin ters gideceğine inanılır. Evinden sabahleyin çıkan bir kimsenin illerinin ters gitmesi karlıdır. Elinin ters giyer ise ilinin olacağına inanılır. Bu uygulama Kars yöresinde kış evinin olumsuz cevap vermesi ihtimaline binaen yapılır. Yani olumsuzun olumsuzluğu giderek olumluluğu doğurabileceği mantığı ile hareket edilmiş olunur. Bir dönem Fındıklı'da kış istemeye gidenler ceketlerini ter giyerlerdi. Birçok yerde olduğu gibi Çayeli'de de bacak makas ve köpüklü sabun ya yere konularak verilecek kimseye verilmiş olunur veya elin tersi ile uzatılır aksi halde kavga çıkacağına inanılır. Pazar'da kışmeti bakılacak kişinin kışmetinin açılması için hocanın namaz kıldığında seccade ters çevrilir. Bu tespitte bakılan açılması ile ters motifi bir araya gelmiş ve İslami bir giysiye bürünmüştür. Adeta kışmeti baklayan kara iye aksi istikamete yönlendirilmiştir. Anadolu'nun bir çok yerinde namazdan sonra seccadenin kölesi kövrülür. İfadeye göre bu yapılmaz ise İeytan o seccadede namaz kılar. Bu konuya uşurluluk ve uşursuzluk ayrıca kili oklu ile ilgili yapacağınız açıklamalar münasebeti ile de dekinabiliriz.

Anadolu'nun sair bazē yerlerinde mesela Kars'da da olduđu gibi uęan kuľun insanēn üzerine pislemesi uęur alameťi olarak algđđanē. 6Baľna devlet kuľu konacak, konuđo denilir6 Akıamdan sonra kediye bulaľma uęursuzluk sayđđ ki, kediye bulaľma onun tekin olmamasē billhassa kara kediden sakēđmasē gerektiķi inancē diđer b6lgelerimizde de yaygēndē. Eski hesap yābaľē 14 Ocak'a 6koca karē yābaľēē6 denirdi. Bu g6n sabahleyin eve kimseler gelmeden bir kap su getirilir ve evin ięine serpilirdi. ıķ gelen kimsenin ayakēēn uęuruna g6re o yāđn uęurlu geęip geęmeyecekine inanđđrken, gelen kili erkek ise yāđn uęuruna inanđđrdē Bunu andēran inanęlar ve uygulamalar az farklarla Trabzon y6resinde de yaľamaktadē. Biz Nahcēvan6da Nevruz g6n6 sabahleyin g6nel d6kmadan alēēp evin d6rt k6lesine serpilecek 6 Ham Su6 yun bereketlere vesile olacaķēētesbit etmiľtik. Yanēmēyorsak bu suya Trabzon y6resinde 6G6n g6rmemiľ Su6 denilmektedir. Fēndēklē halk nasihatlarē arasēnda, 6yemek akęēnda konuľma , kapalē yerde su ięme6 gibi nasihat var ki, kapalē yerde neden su ięilmemesi gerektiķine bir anlam veremedik.

Basmak- basmak, uşurlu-uşursuz olmak gibi kara iyeler i erikli bir inan  İekli de ba lanmak- ba dan kurtulmakt . Kollar g   ste ba lanmas na de inmi tik. Rize merkez il e  evresinde ;d   n arifesinde yere  ivi  ak mas  ipe d   m at mas  anahtarla bir kilidin kitlenilmesi damad n ba lan mas  anlam na gelir.  ivi  akmak daha ziyade t rbelerin g nderlerine niyetlenme ad na yap dd   bilinen bat  Anadolu ve kuzey Afganistan da g r len bir uygulamad . Di  akr   n n tedavisi i in 7 uyurlar n ma aras na  ivi  ak  .Derepazar nda kap   st ne  ivi  ak arak korkuluk kald  mas  tedavisi yap  . D   m atma ipe veya parmaklarla ba lamaya matuf bir b y  İeklidir. Anahtar a mak anahtar kapamak, anahtarla k  met ba lamak ve a mak da keza  ok yayg n b    t rleridir. Damad  ve gelini ba lamak, ba lanmalar na kar   tedbirler almak ba dan kurtulmalar n  sa lamak halk k lt r m zde geni  uygulama bi imleri bilinen bir b y  t r d r. (Y. Kalafat,  Alanya Y resinde Kilit-Ba , Kitlenmek-Ba lanmak  Alanya Tarih ve K lt r Semineri III, Alanya 2004, s.492-496)

Rize merkezde olmamakla beraber yayla ba  nt   olan kesimde ge mi te  G nel Duan  yap   d  Biz F rat havzas nda kar n ya mas  veya durmas  ile ilgili olarak Ahmet Buran n yapt    al malar  hat l yoruz. Duan n İekli ve bilhassa amac n  ba   olarak ihtiyac n mahiyeti belirlemektedir. Ya mur duas  i in Rize y resinde  Bubirdak  d zenlenirdi. Bu uygulama Do u Anadolu daki  Godi Godi  veya    m e Gelin  mahiyetli bir uygulamad . Biz bu inanc n uzant lar n Kuzey Afganistan deki Hazara T rkleri aras nda da tespit etmi tik. Bubirdak da benzerleri gibi  al  s p rgesinin k z gibi giydirilip  ocuklar n onun arkas na tak  p evlerden yenilecek bir İeyler isteyip onlar  p  irilip yemesi İeklinde olur. Bu arada  ocuklar kendi dillerince kafiyeli s ylemlerle dileklerini anlat lar. Ellerindeki k  torban n ismi  k laman  ve p  irecekleri k   k kazan n ismi de  cuga  d .  ocuklar g nel isterlerken,

 Bubirdak n bur ister

Kal   kal   yak ister

Kadelden kaymak ister,

Un torbas ndan un ister,

Kintamandan tuz ister,

Allah tan k m   g nel  ister 

Derler ki, bu duan n Azerbaycan daki biti  İeklinde  K    g n ister İeklinde ifadeler kullan  . Bubirdak, Godi Godi veya    m e Gelin bir d nem mutlak olana verilen isim mi idi, veya mutlak olan n s  atlar ndan birinin mi ismi idi, Beklide mutlak olan n yerel dildeki ismi veya g revli melek n ismi idi. Bunlar  bilemiyoruz, konunun d  na    p inan  etimolojisi de yapmay do ru bulmuyoruz.

Bubirdak merasimi m nasebeti ile as   zerinde durulacak husus  ocuklar yemeklerini p  irirlerken, yeme e konulacak evlerden toplan m  yakdan bir miktarc k sa a sola ve havaya atarlarken  Allah n yar n k m   g nel  ver  dem  olmalar d . Burada  ok ciddi bir inan  fenomeni dini tabakala ma eski inanca son din olan  slam n giysisinin giydirildi ini g r yoruz. Bubirdak Allah inanc n n i erisine yerle tirilmi tir. Sa a sola yaklardan birer par a at mas  g r nmeyenlere, od, yer ve ev iyelerine yap an sa  d . Adeta Ayetel K rs y  okuyup yeni cihete  flenilmesinin bir veriyant  m   ? Biz Hakasya da Altay da piknik

yaptıñız ev sahibi soydaşlarla yiyeceklerimizden çevreye sembolik saçdar yapmaktā rahmetli kayınvalidem yak eritirken veya hamur yokururken bir parçacak fālatp evin damına yapıttārmā, Rahmetli annem de kayınvalidesinden böyle bir uygulama gördüğünü hatırlardē

Bubirdak, Hemlīnōde ōAblik-Bublikō olarak bilinir ve duasēbiraz farklıdır;

ōAblik Bublik ne istersin?

Bir kalık yak isterim,

Tekneden kaymak isterim

Verene bir koç oqlan

Ermeyene kör, topal kēz,

O da yansē atelēō

İlekinde karlıklē iki gruba ayrılmā çocukların eklencesi İlekinde sürer gider.

Rize'de olduğu gibi kültür coğrafyamızın diğer yörelerinde de süpürge etrafında hayli inanç gelimiştir. Gidenin arkasından aklanmayacağı gibi ev de süpürülmez, süpürge yapmaz. Bazē yörelerimizde görülen Cuma Salasē esnasında evin süpürülmeyeceği inancē Rize merkez halkında yoktur. Ardele'nōde bir kimsenin üzerine doğru süpürölür ise o kimsenin erkek kardēline kötölük geleceğine inanır. Kars yöresinde üzerine maksatlē olarak süpürge vurulan kimsenin iftiraya uğrayacağına inanır. İftiradan korunmak için süpürgeye tükürür gibi tu tu tu denilmelidir. Çayeli'nōde ōfit öteye fit beriye fit kapēnē dibineō bilmece dilinde süpürge demektir. Hemlīnōde evdeki ve konu komludaki süpürgelerin toplanıp yakmāsē halinde havaların ısınacağı inancē vardır. Pazarōda nazar almā inek için yapılan nazar tēsmēnda biber ve kömürün yanē sēa süpürge çöpü de vardır. Pazarōdaki süpürge ile ilgili bir diğer inanca göre, evden birisi dēarēya çıkmā ise, kaza geçirmemesi için o gün ev süpürölmez. Nazar alan ineknin tedavisi için hazırlanan karđēn bir tavada yakıp inek tütsüsüne tutulur. Anadolu'nun bazē yörelerinde süpürge otu ve tohumu üzerlik gibi kullanır. Süpürgeden nazarlık yapıır. Sürmene dolaylarında gece ev süpürölmez, üzerine süpürölün İlahēn yavalı yavalı ölūme gideceğine inanır. Ev süpürölürken süpürge balıkasına dokunursa o kılının büyümeyeceğine inanır bu İerrin tesirinden kurtulmak için süpürgeye tükürmesi gerekir. (M. Bilgin, Ö.Yāddān, Sürmene, İstanbul 1990, s.612-613)

Rize'de her yılölölüm günü için ōKefenlikō diye bilinen kendirden yapılmā bir kumal ve cenazeye dağmak üzere pelkirler ve miktarda define kullanmak üzere para hazırlardē Bu paraya ōGömülmelikō denilirdi. Anadolu'da bunun diğer adı ōkefen parasē veya ōDefin Parasē dē. Taraflar arasında ihtilaf çıkar helalēk alēnamaz ise, haksızlāa uğradığına inanan kimse muhatabına ōkefen Paran olsunō derken hayānē görme ölürsün inlallah demił olmaktadır. Bunlara hiç el sürölmez bunlar adeta o gün için adanmālardē. Batē Anadolu'da tabutun üzerine örtmek üzere bir halēnsē kumal dokunur. Bu da adanmā bir örtüdür. Bu da kurbanlık hayvanēn adanıp balıka maksat için kullanmayacağı binit, sütü, yünü alēnmayacağı gibi bu örtü de kullanmadan muhafaza edilir.

Rize yöresinde ölūye yakēnlarsē sesli ađlarlar ve buna ōsayē kurarar ađlamaō denir.(Çelik-Ak, a.g.e. s.47) Türk inanç kültüründe yasta sesli ađlamak Gök Türk çağına kadar uzanmaktadır.

İslamiyet fazla abartıde aklamayē İslam olarak kabul edip onaylamamēttē. Türk kùltùrlù çokrafyada aklamak, aqlayarak aqtē yakmak, aqtē-destanlar meydana getirmek, aqlama merasimine yuk ve aklamaycē kafiyeli ve coluklu hale getirmeye sēqtēcē denildiğini biliyoruz (Abdulkadir İman, Eski Türk Dini Tarihi, s.1, 18, 20; Y.Kalafat, Doğu Anadolu'da eski Türk İmançlarıñē İzleri, s.209-210) Ancak Rize'de bu tabire henüz bir anlam veremedik. Yakēnlarē tarafından ölünün sesli aqlamasına Pazar'da óOkoreskuó denilmektedir Yerel dillerde farklıalma olsa da halk kùltürünün dili belirtildiği gibi değılmemektedir. Nitekim Pazar'da da ölünün can verdiğı odaya bir bardak su konulur ve 40 gün dēqtēsöndürölmez ki, çok yaygın bir uygulama biçimidir.Rize yöresindeki ölünün gece defnedilmemesi adet ve inancē Türk kùltür çokrafyasında çok yaygındē. Aqlam günel batēp hava kararmaya yüz tutunca yerlerin baklandıdēqtēsöylenir bu saatte ve ondan sonra bir çok İey yapēmaz. Bizim yorumumuza göre bu uygulamanē derinliklerinde günel kùltü ile ilgili inançlar saklıdē. Mesela bebek bezi dēarēda bırakēmaz, elikten dēarēya sēcak su dökölmez, aqaç dikilmez. Aqlamē hayrē sabahē İerrine tercih edilir. Rize'de de yalayan bu hususla ilgili tespitlere göre gece tēnak kesilmez, aynaya bakēmaz, idrar dēarēya dökölmez tarak artēqtēsaçlar dēarēatēmaz, bebeğın ve lokusanē çamalıēē kērkēna kadar dēarē asēmaz Bu bize óKaranlıqtēn getirdiğinden ve götördüğünden sana sēqtēñēñō duasēne hatēlatēyor. Rize'de mezarēn iki balına dikilen tahta veya tałlara óMezar Patılarē denir. İskat günü fakirlere havlu, pelkir ēskat olarak verilirken, çocuklara simit, fēndēk kadēnlara tülbent daqtēdēdē Bize göre bu uygulama da bir nevi saqtē bir nevi kansēn kurbandē. Hayē İlemeqe, helalēk almaya varsa kùskünlük giderilmeqe, sevindirerek hayē dua almaya matuftur.

Konuya girerken bir tak m habis ruhlar ve bunlar n zararlar  ile korunma  lekillerinin oldu undan bahsetmi tik. Bunlara halk inan lar   al malar n da kara iyeler diyoruz..  slami terminoloji ile dillendirmek gerekse, bunlar i in belki cin, imams  cin,  eytan gibi tabirler uygun olabilir. Bunlar ile mikroplar n bir  ekilde ba lar  var m d ? Hepsi i in ayn   ey s ylenilebilir mi?  nsan muhayyilesi bunlar  ger eklerine ra men ne  ekillere sokmu tur? B t n bunlar  zerinde durulmas  gereken hususlard . Bizim bildirimizin  ncelikli alan  kapsam na girmemektedirler

Kara iyeler hayatın her safhasında vardır. Hamile kalamayan veya erkek çocuğu olmayan çocuğu veya erkek evladē yalayamayan bazē hanēnlar bunun sebebini kara iyelerde aralar. Kēsmeti çēkēp evlenemeyen gençler bilhassa kēzlarēnēzdan bir kēsmē kara iyelerde sebebi ararlar. İnanca göre zifasta balardē olamayan çiftlere kara iyeler sebep olmuştur. Hamilelik ve loğusalēk dönemlerinde anne ve bebeğin ukrayabileceği hastalēk ve ölümlerin de sebebi olarak kara iyeler dūlünūlmū ve inanāmēttē. Kara iyelerin insanlar üzerindeki etkileri insanlar öldükten sonra da devam ettiēi inancē vardē. Ayakē basamayan çocuktan konulamayan çocuğa ve bir çok daha ziyade psikolojik mahiyetli hastalēkēn kara iyelerden geldiğine inanēē. kye bilindiēi gibi sahip demektir. Birçok gücün çēlitli sahipleri varken, kara iyeler bazen bir ve bazen da birden fazla arazē, tersliğin, istenmeyen geliēmelerin sahipliğini yaparlar. Bunun için insanlardan onlardan korunmak ve kurtulmak için inanç içerikli bazē uygulamalar geliştirmişlerdir. Onlarēn yaladēklarē yerler etkili olduklarē günün saatleri, insan hayatēnēn dönemleri halk inançlarēnda belirlenilmiş tir.

Kara iyeler, sadece insan saklağandan hareketle onların hayatlarında etkili olmazlar. İnsanca göre onlar berekette, kuraklıkta, fazla yağışta, güneşsiz geçen günlerde, insanların hastalanmalarında, çocukların ayaklarına basamamalarında, yeni evlilerin ilk gecelerinde balarde olamamalarında hayvanların ve tarlaların verimlerinde de etkili olurlar Kara iyelerin kara tutumları gibi bir de Ak iyeler vardır. Bunlar da adeta aklayıcı paklayıcıdır. Kara iyelerin herından korunmak ve kurtulmak için yapılan bir takım inanç içerikli uygulamalar

gibi, Ak iyelerin de hayrlara vesile olan tutumlarēnē saqlamak veya saqlanēmē hayrlara vesile olan tutumlarē iēin İlukran belirtmek adēna yapēdan inanē muhtevalē tatbikatlar vardē. İslami terminoloji ile ak iyeler iēin belki melek benzetmesi yapēdabilir. İslam her İey Allahēn iradesindedir. Mutlak olan Oēdur.

ōkidi dūkūn etti,

Liēidiyi ēaēēmadē

Liēidi de dediki beni niēin ēaēēmadēn

Ben de seni tutar okurum

Üē gün üē gece iēinde kōr ederim, harap ederimō

Sabah erken saatlerde yapēdan bu illemden 5-10 gün sonra koēalarēn dōkūleceēine inanēē. Rize de fasulye ve tuza khlas süresi okunarak da Koēa tedavisi yapēē ki, bu taktirde de duasē Türkēēdir ve yardım Allahētan dilenir.

Cazē/Cazē Babaanne, Çamlēhemlīnōde Geceleri faaliyet gösteren, kēēktan kēēka girebilen, sūt bebeklerinin onlar diri iken ciēerlerini ēēkarēp yiyen bir kara iyedir. Örumcek İekline dōnūltūkūne dair efsane anlatēē. Loēusanēn ve bebeēin ciēerini yediēi bu ilēi deēirmenin harkēnda yaptēē Alkarēē iēin de sōylenilir.ēri yarē olduēu gōēūslerinin yerlere kadar deēdiēi tasvir edilir. Tatar Türk halk inanēlarēnda da ēelitle İekillere giren kara iyelerden sōz edilir. Cazē diye bilinen kara iye Ali ēelik hocanēn Trabzon yöresinden yaptēēē tesbitler arasēnda da vardē. Bu arada Güneysüēdan derlenilmēl bir cazē karēē masalēnēn da varlēēēnē biliyoruz. Hemlīn yöresindeki algēdayēa göre tamamen yallē kadēn görünümünde olan cazēnē 1 parmak uzunluēunda bir kıyruēu vardē. Gece faaliyet gösterir her kēēka girebilir ve daha ziyade örumcek görünümündedir. Evlere bacadan girili ile bilinir. Elindeki büyülu topraēē serpmek suretiyle derin uykuya girmesini saēladēē annenin bebeēinin ciēerini egil diye bilinen ucu eēri demir ile ēēkarēp yediēine inanēē. Bütün kara iyelerde ortak özelliklerden birisi de adeta bebek ciēeri yemektir. Anadolu masallarēnda öölü topraēēō diye bilinen mezardan alēnmēl topraēēn üzerine serpildiēi insanēuyuttuēu inancē vardē.

Obur/Hortlak; Rize kötü insanlarē ölünce hortlakēn ēēkacaēēna inanēērdē obur ēēktēē zaman beyaz kefeni sērtēnda olurdu mezarēndan ēēkar evin karlēēēna gelir gürültü yapar, tereklerdeki soēanlarē yere dōkermēl. Böyle hallerde öobur yerine git, yerine gitō denilmesi halinde yerine gideceēine inanēē.ō Oburdan kurtulmak iēin onun mezarēna pelit kazēē ile bir sepet ēakēēmēl. Soēanēn da sarēnsak hatta turp gibi bazē kara iyeler karlēēēnda koruyucu niteliēe sahip olduēuna inanēē

Obur, Hemlīnōde Ubur olarak bilinir hayatta iken kötülükler yapmē yallē kadēnlarē öldüklerinde topraēēn kabul etmeyeceēi definlerin kēsa bir süre mezarlarēndan ēēkēp ēēkēp eski muhitlerinde ēēklēklar atarak dolałtēklarēna inanēē Hortlak veya Uburūn ceza olmasē iēin Allah tarafēndan ayaklarēnēn altēna atēl konulduēuna inanēē Ubur veya hortlaēa silah illemek i inancē da vardē Kendisini görenler veya sesi duyanlarēn 3 defa ōUrum elineō diye tekrarlamalarē halinde güneł doēmadan mezarēna gitmēl olacaēē inancē yayēēndē. Ubē Tatar ve Kēēçak Türk Coērafyasēnda Vampir ve Ubēlē Karak da dilē vampir olarak bilinir. Bu tür kelimelerin inanē etimolojileri yapēēken diēer Türk lehēelerinden bu tür kelimelerin doēal

olarak tam tetkiki yapılmadan kelimenin milli kimliğinin bulunması zor olmakta ve bu zorluğu inanç sözlüğü çalılarının yapılmaması olmasında etkilemektedir

Congoloz, Hemlin yöresinde varlığı bilinen bir kara iye'dir. Kışa ve iri yapıda her tarafkılarla bir yaratıktır. Yılın son ayının son haftası ile ilk ayının ilk haftasında görülür özellikle yiyeceklere ve ambarlara musallat olulu ile bilinir. Karadan nefret ettiği için onun kaçacak zamanlar ambar kapıları kömürle karartıldır. Daha ziyade ikindiden sonra ve gece insanların karışına çıkar ve demir dili yün tarağı tapul tarağı ile insanlara zarar verdiğine inanılır. Korunmak için onun sorularına içerisinde kara kelimesi geçecek şekilde cevaplar verilir. Masela ismim Kara Mürsel, Kara Köyden geliyorum, Kara Dağa gidiyorum gibi. Erkek ve dilisinin de olduğuna inanan congoloz tarafından bekenilip kaçmaya karşı tedbirli olmak üzere kılı óadın Musa, boyum kışa, kendim köse gibi ifadeler kullanılmı. Congoloz sair zamanında deniz kenarında elek ile kum edinmeye çalışmı ve bu ona verilmi bir ceza imi. Congolozdaki kömür kara, çirkin görünme ve aklımdan sonra etkili olma motifleri ilginç olmalı Diğer taraftan kara Türk halk tefekküründe adeta bir koddur.(Y.Kalafat, óTürk Halk ınançlarında Karaó, Uluslar arası 4. Türk Kültür Kongresi Bildirileri Ankara, s.274-282) Türk Halk ınançlarında Kara) Congolozun ismi ile Cengoloz ismi arasındaki benzerlik de anlamlı olmalı

Behur Hemlinden yapılmı bir tespittir. Bu tespiti de Çelik ve Akın çalılarına borçluyuz. Behur bir öznenen ziyade yapıdan fiilin adıdır. Çürükay/Temmuzun son haftası ile ağıstosun ilk haftası arasında çok kışa bir yalan ki, yılaın çakması gibi çok kışadır. Bu olay suyun içerisindeki canlı ve cansız her şeyi etkilemektedir. Kumal parçalarını çürütür insanların su ile temas halindeki kışınlarında benekler olur. Behurun bu tesirinden kurtulabilmek için suya bir demir parçası veya çivi atılmalıdır. Demirin Behuru çekeceği ve canlıların zarar görmesini önleyeceğine inanılır. Demirin Türk kültürlü halklarda koruyuculuğuna inanan bir kod olduğu bilinmektedir. Nitekim Hemlin yöresindeki óCuh Tedavisiónde kızıgın atılda şıkmı saban demirinin bakı leken içerisine konulduğunu ve üzerine yaval yaval su döküldüğünü nazardan hastalanmı kimselerin bunun buharına tutularak tedavi edildiğini biliyoruz.

Bu bölgede; gözün seğirmesi hayra alamet sayılmazken bazı yörelerde sağ gözün seğirmesi hayra sol gözün seğirmesi lere alamettir. Sağ elin içi kalın ise paranın geleceğine sol elin içi kalın ise paranın gideceğine yorumlanır. Çayeli nde Ocak ayının 14 inde analı babalı çocuğun ocak demirini yukarıya doğu vurması uğur sayılır ayrıca bereketle, ölüm haberi niteliğinde olan, gelecekte haber niteliğinde olan inançlar da vardır.

Zıfak gecesi gençlerin balırsız olmaları için dümanların tarafından bağlanmaları muhtemel bir bağlamaya kalı korunma ve bağdan kurtulma inancı Türk kültür coğrafyasında yaygın iken, (Y. Kalafat, a.g.m.) bu inancın bu bölgede de yaladığını görüyoruz. Güneysu bölgesinde çeltili bağlama lekilleri vardır. Bunlar öple bağlamaó, bıçakla bağlamaó ve óSilahla bağlamaódır. öple bağlamada, damadın geçeceği yolun üzerine bir ip konur, damat bu ipin üzerinden geçince ip düğümlenir ve böylece bağlandı damat düğüm çözülünceye kadar bağlı kalır. Bıçakla bağlamada damadın geçeceği yolun bir tarafına bıçak diğer tarafına kını konur, damat ikisinin arasından geçince bağlanır kınından çıkarılmaya kadar bağlı kalır. Silahla bağlamaya gelince silah yolun bir tarafına kurlun karşı tarafına konur, damat ikisinin arasından geçince kurlun silaha konulup atılır. Bu usulle bağlanan erkek sürekli bağlı kalır. Bağdan korunmak için damat geline elbise kesilmeğe gidileceği gün damat bir çarlıafın üzerinden 7 defa geçirilir, her defasında çarlıafa düğüm atılır. Bu çarlıaf damada çok yakın birisi tarafından saklanır ve gerdek gecesi bu düğümler çözülür. Bunu yaptıracak erkek zıfak

gecesine kadar çivi çıkmaz ve düğüm atmaz. Böylece onu bağlayanların bağlanacağına inanılır.

Çelik ve Aközü bu konudaki tespitleri bizim yapmış olduğumuz tespitleri zenginleştirmiştir. Her üç uygulama da bizim için büyük ölçüde yenidirler Düğüm atılarak yapılan bağlama İeklinin biz evvelce farklı varyantlarına belirlemiştik. Bıçak ile yapılan uygulama daha ziyade Ökurt Aköz Bağlama uygulamasına andeıyor.(Y.Kalafat, ÖTürk Halk ınançlarında Kurt Aköz Bağlamak Prof .Dr. Tuncer Gülensoy Armağan Kitabı Kayseri 2006 baskıda ) Çivi çakılmasına biz, aköz dindirme ve yatır gönderlerine adak bazı bağlanmasından hatırlıyoruz. Bağlanmadan korunmak için alınan tedbirler bizim için yöntemin mahiyeti olarak yabancı değildi. Aslında Keremçe olan alkan mani olamayan Kara Kelil, onu büyü yoluyla kendisine nikahlar/bağlar. Asrı çok istemesine rağmen daha evvel sahiplenildiği için büyü yapılarak sahiplenilen izin vermediği için keremçe kavulamaz. Böylece bir büyülenmeye karlı daha evvel yapılmış büyü ile engel olunmak istenmiştir.

Hayvanlarla ilgili inançlara gelince;

Ardeşende çok geniş bir atmaca kültürü vardı κ

ıkızdereöde ayet tarafından kaçırılan ve bu kaçırılmadan İikayetçi olmayan aile kuran genç kız ve kadın hikayeleri anlatılır.

Pazaröde Kuku mevsiminde kuku sesi duyulunca eker yemek yemiş isen, hasta olunmazmış yememiş isen kuku kulı kılıyı yenmiş , basmış olacağı için yal hastalıklı geçirilir

Pazaröde siyah karga evin etrafında bakılır ise yas alameti olarak algılanır. Bu inanç Çayeli nde de vardır.

Baykul kimin evinin önünde öterse o eve felaket getirir mi Sürmene yöresinde Baykul vik-vik diye öterse hamile hanenin bebeği kız olur mu, hu-hu diye öter ise hamile hanen erkek doğurur mu (M. Bilgin-Ö.Yıldırım, a.g.e. s.613)

Kedi, bilhassa kara kedinin ursuzluğu inancına Rize ve dolaylarında da vardır. Sürmeneödeki bir inanca göre kedi saç ayaklarının altından geçirilir ise artık yavru layamaz imiş. Sabahleyin Kara kedi görmek o günün uğursuz geçeceği İeklinde yorumlanır (M. Bilgin-Ö.Yıldırım a.g.y.).

ıkızdereödeki bir deyişle göre Ökurdun adanmış çakallar balı koparaydı

Bölgede İubat ayı Küçük ay olarak da bilinirken bu aydan 9 gün sonra kurtların kızı mevsimi balılar ki Ökurt Kızana Durdu denir. Ökurt Kızanı Mart ayının 9 una kadar devam eder. Sürmene limanının barınmaya çok uygun olduğundan bahseden tarihi kaynaklar burada Ökurt diye bilenen bir balık türünün kayıplara zarar verdiklerinden kayıklar burada barınmazlardı (M. Bilgin- Ö.Yıldırım, a.g.y.)

ıkızdereödeki bir başka deyişle göre öel elinlan yılan tutma yılan yazıkta Çayeliönde Üzerinde yılan resmi/turası bulunan ve yılanlı kurul olarak bilinen paradan kolye yapanın boğaz akırdarının geçeceğine inanılır..Rizeödeki yılan duasına göre,

ÖYılan yılan afiye,

Yđan gider kafiye

Kerpetilen kel dılı

Baqladın yđan dđđ

Bu dua okununca yđan hareket edemezmiğ

Bazđyörelerimizde canlı yđan yakalamak yđan baqlanđ ve bunun da kafiyele sözleri vardđ;

óYđan yđan aqlđđ

Yđan benim tanđđđ

Yđan gördüm aqladın

Dört bir yandan baqladınô (Prof. Dr. Zeki Bağar, Halk Hekimliğinde ve Tđ Tarihinde Yđan, Ankara, 1978, s.15)

Bazđ yđan türlerinin insanđ gözünün içine bakarak onu büyülemek suretiyle hareketsiz hale getirdiğine inanđđ

Evin iyesi olarak kabul edilen beyaz yđan evin el iğinin altında yađarmđ

Lokusaların göksünde süt birikmesi olarak bilinen óyđancđô hastalđđ okunup üflenilerek tedavi edilir. Bu isimle bilinen ve kemiğe kadar illeyen tedavisi zor bir iltihabđ hastalđ da vardđ.

Rize yöresindeki yđana duyulan güvensizlik anlatđđken óElun elinlan yđanđ tutma yazđktđô denir.

Çakalđ çakardđđ gaz aqlacđ dalında tünemiğ olan tavuğu bayđtđp alaqđya dđlürürmđ.

Çakalđ kuduz olup olmadđđđ test etmek için şđđan kimse 40 gün uyutulmamak için Çakal Dđđünü yapıđđđ

Erkek çakal uluduğu kapđya uğursuzluk getirir. Keza en köpeğinin ulumasđ da ölüm haberi sayđđ.

Pardi/Dil i Çakal baqlđđđ zaman yas beklenirmiğ

Cazđ örümcek íekline girerek ocađđ bacasından eve girirmiğ

Ninnilerde ve çocuk nazlatmalarında Kurt/börüğe de yer verilir.

Diğer bazđ inançlar, Yumurcak sevimli anlamına geldiği gibi Azrail anlamına da gelir.(Y.Kalafat, óVan Gölü Havzasđ Örnekleri ile Halk inançlarında Ölüm Meleđiô II.Van Gölü Havzasđ Sempozyumu, Bitlis, 04-7 Eylül 2006) Doğu Karadenizde ailemden bildiğim bet duada óçor vursun o muncurlaraô denirdi. Çor Rusçada kara anlamına gelirken, bu dile Kđçakçadın geğtiği de ifade edilmektedir. Yine óDaun/Davun vura o yüzüô denirdi

Daun/Taun hastalığa bağlantı mı? Kars yöresinde óBaba çağa şefatına/suratına denir. Buradaki baba, türbedeki aziz anlamına da gelen baba mı yani babanın hımmına gelesin manasında mı? (Y.Kalafat, óTürk Halk inançlarında Baba kyesinin Mitolojik Boyutuô VII. Milletlerarasé Türkoloji Kongresi,8-12 Kasım 1999, İstanbul) óYumurcak vursun o muncurlaraô tarzındaki Rize bedduasındaki yumurcağın inanç etimolojisi nasıl yapılmalı? Keza ander ve kaybana kelimelerini ailemden biliyorum óander kalasun veya ander kaybana kalasınô ölüm temenni edilince söylenirdi. Bunlardan ander, Karsöta andır olarak bilinir ve óandıra galasanô İeklinde söylenir. Bu ifadelere çağırış yapan bir de Kada kelimesi vardır.Doğu Karadenizde óGadané alsınô Kars ve çevresinde óGadané belané savsın alsınô denir. Bu ifadelerden óGadaô nın iyi bir İey olmadığınınanlayabiliyoruz. Bize göre gada da bir kara iye ve kedi ile ilgili olmalı Zira, Sürmene halk Türkçesinde bazı kelimelerin arasında Kada kelimesi de var ve bu kelime kedi anlamında kullanılmaktadır ki, kedinin tekin olmadığı inancı yaygındır.

ıyidereöde Hurma Hastalığı olarak bilinen hastalığın tedavisinde bıçakla 100 daire çizilerek 3 kere dönölür, óKaf Dağının ardınaô denilerek bıçak üflenir ters istikamete arkaya doğru atılır. Bu esnada; óOkurma okumra..ô diye bağılayan bir manzum okur. Bu okumayı yapacak kadın ise uygulamayıerkekten, erkekse kadından öğrenmeli.

óGelin Kaynana Efsanesiô ndeki talı kesilme motifi kültür coğrafyamızın sık rastlandan bir motiftir. Ancak aynı adla bilinen diğerlerinde çok kere iyi olmayan kaynanasından kurtulmak için talı edilmesi için gelin Allahı dua ederken bu tespite, Kaynana kötü gelin gibi talı olmak üzere dua etmektedir (S.Sakaoğlu Anaolu Türk Efsanelerinde Talı Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tıp Katalogu, Ankara, 1980)

Hemlinin Üskürt Dağ tepesinde yayla yolu yayla yolu üzerindeki Gürgen ağacının dibine geçenler tarafından ufak talıların atılması ile yorgunluğun gidereceği inancı vardı Biz benzer bir tespite de Petekli-Sürmene yayla yolu üzerinde İahit olmuştuk. Burada da yaylaya çıkanlar yolun kenarındaki çukurumsu yere öyi derlerô inancından yola çıkarak ufak talı atarlardı Oboğlar bilindiği gibi, Altay Türkleri tarafından yola çıkanlarca adak talıların yol iyesi için atıldıkları talı yığınlarıdır. Buralardaki çalılara adak çaputu bağlandığı da olur. Biz bu uygulamalara Hakasya incelemelerimiz münasebeti ile İahit olduk. (Y.Kalafat, Altaylardan Anadoluöya Kamizm İamanizm, Yeditepe, İstanbul 2004)

Hemlinöde Cuma günleri cami minberinin altından geçmenin hastalıklara iyi geleceği inancı vardı. Altından geçme kara iyeleri aldatma için yapılan bir alem değıltirme olayıdır. Bu maksatla, gökkulağının, atın, gelinler kaynananın, yenilen pehlivan yenenin koltuğunun altından geçer. Kaya delikinden, delikli talıtan, ağaç kovuğundan geçildiği olur. Cami etrafında geliştirilmiş eski dinlerden İslamı sokulmuş bu tür yüzlerce inanç vardır. (Y. Kalafat, İslamiyet ve Türk Halk inançlarıı Kültür bakanlığı Ankara, 1996)

ıkizdereöde óDağ Tutmasıô inancı vardır. Yaylaların çakıl ile dik yollarında aniden durup yürüyemeyen hayvanlar için bu tabir kullanılır. Çözümü dağ tutan hayvanın sol arka ayakından alınmış toprağın ağızına sürülmesidir. Bize göre bu inanç ve uygulama tamamen dağ Kültü ile ilgilidir. Dağ iyesi ceza verebilir çare de olabilir.

Pazaröda İifa aranacak yerlerden birisini de İehitlikler olduğuna inanılır. Çelitle ruhi sorunları olanlar bu arada basamayan çocuklar mezarlara bastırılır, talıtan talı atlatılır, mezarların etrafında gezdirilir. İehitliklerin sahipli olduğuna inanılır. Sahiplilik halk inançlarımızda bir koddur. (Y.Kalafat, óKocaeli ve Çevresi Örnekleri ile türk Halk

ınançlarında Adanmışlık/Sahiplilik I. Uluslar arası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu, (Kocaeli, 20-22 Nisan 2006) Pazarıda 14 ocakın ismi oÇalagani o dir Bu gün sabahleyin daha eve kimse gelmeden evin erkeki saş kapıdan dı arıçkar, üç kez evin etrafında dolaır soldan içeri girer. Halk inançlarında tavaf da bir kültür kotudur. (Y. Kalafat, oDiyarbakır ve Çevresi Örnekleri ile türk Halk ınançlarında Tavaf/Dönme II.Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu, (Diyarbakır 15-18 Kasım 2006)

#### SONUÇ:

Bu kadar kapsamlı bir konuyu Rize gibi kültürel katmanlanmış bir coğrafyada eksiksiz yorumlamak, karı altırmalar yapmak, kaynak göstermek hakikaten bizi zorlamıdır. Böylesi arıtmayı bildiri kapsamına almak da kolay olmamıdır. Bununla beraber evvelce derlenilip tasnifi büyük ölçüde Çelik ve Ak tarafından yapılmı olan bu bilgiler hakikaten bizi heyecanlandırmıdır. Bu sahadaki çalımlarınza ilmek kattı kanaatindeyiz. Bu bilgileri de katarak yapacağınız yani çalımların halk inançları arıtmaları itibariyle yararlı olacağına inanıyoruz

Bildirimizde vesileler yaratarak ilgili kaynaklara atıf yapmaya çalıştık. Bununla amacınız halk kültürü-milli kültürel kimlik arasındaki paradigmanın oluşturulmasını sağlamaktır. Elimizden geldiğinde mitolojik dönem ile bağlantı kurmaya çalıştık. Kültür çoğrayamıızın gelişim ve oluşum sürecine ıık tatalın istedik. Bu alanda yapılacak yeni çalımların kolaylaşmasını amaçladık.